

ALEXANDRU GRAUR AKADÉMIKUS KÖSZÖNTÉSE

Ha valaki azt kérdezné tőlem, mi az új a felszabadulás utáni román nyelv-tudományban, nehéz lenne megszabott keretek között kimerítő választ adnom. Nem kétséges azonban, hogy az új bemutatásból nem hiányoznának a mennyiségi elemek. Foglalkoznom kellene például azzal, hogy a lexikográfia termése többszörösen meghaladja a két világháború közötti teljesítményt, hogy a nyelvföldrajzi kutatások globális ponthálózata mintegy ötszöröse a korábbiaknak, s a tájnyelvi atlaszok egy része az abszolút sűrűségű ponthálózatot is elérte vagy ahhoz közeledik. A fejlődés mennyiségi arculata az is, hogy csupán Románia Szocialista Köztársaság Akadémiája nyolc nyelvészeti folyóiratot ad ki; mind az öt tudományegyetemnek megvan a filozófiai és nyelvészeti közlönye; újab-

ban önálló kiadvánnyal jelentkeznek a hároméves pedagógiai főiskolák is. A felsorolást folytathatnám a Filológiai Társaság időszaki közlönyével és másokkal. Az „új” elem analitikus bemutatásának fókuszába azonban a minőségi új kerülne: *a megújult eszmei tartalom és a modern, korszerű módszertani eljárások alkalmazása*. A strukturalizmus meg a matematikai nyelv-tudomány szélesebb rétegekben is jól ismert új vonása a mi tudományunknak. A rendszer és a szerkezet, a transzformációs és generatív grammatika, a gépi fordítás iránti érdeklődés készítette nyilván a *Korunk* szerkesztőségét arra, hogy ezekről a kérdésekről a modern kultúra forrásai fölé hajló olvasóit tájékoztassa. A határtudományok művelése valamennyi tudományág újszerűségét fémjelzi. Nagy érdeme a román nyelv-tudomány művelőinek, hogy felismerték a matematikai nyelv-tudományon kívül a pszicholingvisztika, a nyelvészeti stilsztika és más diszciplínák jelentőségét, és ezeknek külföldön is elismert művelői lettek. A román nyelv-tudomány haladó hagyományainak termékeny talaján is alapot találva, a marxista—lenini elmélet jelentős mértékben fellendítette a nyelv elméleti kérdéseinek vizsgálatát. Most az újnak csak ennél az oldalánál kívánok röviden időzni s néhány ecsetvonással meghúzni lényegének kontúrjait.

Talán nem tévedünk, ha az „új” érvényesítésének az utóbbi vonatkozásában elsősorban Alexandru Graur akadémikusra, a bukaresti egyetem álta-

lános nyelvészeti tanszékének most nyugalomba vonuló professzorára gondolunk. A *Studii de lingvistică generală* első (1955), de különösen második (1960), új változatú kiadása a marxista filozófia alkalmazásának szép példája a nyelvtudományban. Al. Graur figyelmet szentel az olyan általános kérdéseknek is, mint a nyelv és társadalom, de marxista filozófiai alapokon nyugvó nyelvszemlélete mélyrehatóbb vizsgálódásra készíti. A dialektikus és történelmi materializmus érvényesítésével olyan kérdéseket tárgyal, mint a filozófiai kategóriák és törvények alkalmazása a nyelvészetben, a nyelvi elemek összefüggése, a nyelvszisztem jellege, a nyelv mozgása és fejlődése, az új és a régi a nyelvben, az ellentétek harca, mennyiségi és minőségi változások, a tagadás tagadásának törvénye, szükségszerűség és véletlen, a forma és tartalom, nyelv és gondolkodás. Hasztalan kutatók a román nyelvtudomány történetében a nyelvi tényeknek ennyire rendszeres materialista filozófiai vizsgálatát. Éppen ezért tekintem ezt új mozzanatnak s kapcsolom különösen Al. Graur nevéhez. A *Probleme de lingvistică generală* ötödik kötetnél tartó tanulmánygyűjtemény-sorozat (1959, 1960, 1961, 1962, 1967) lapjain, melynek felelős szerkesztője kezdetben Al. Graur, majd osztozik a felelősségben Ion Coteanu professzorral, különösen a fiatal nyelvészek követik mesterük példáját. *Tendințele actuale ale limbii române* (1968) című, legutóbb megjelent könyvében a román nyelv fejlődésének fontosabb kérdései az említett kategóriák és törvények rendszerében oldódnak meg korszerűen.

Az utóbbi másfél évtized román lexikológiai, stilisztikai, irodalmi nyelvi kutatásainak bibliográfiájából nem hiányzik Al. Graur egy másik, a matematikai nyelvtudomány módszereit is alkalmazó, tehát szintén újat nyújtó munkája, az *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române* (1954). Az itt közölt statisztikai adatok nélkülözhetetlen összehasonlító elemei napjaink román szakmunkáinak.

Filológiai karaink végzettjei marxista filozófiai neveltségének útját Al. Graur *Introducere în lingvistică* (1958, 1965) és *Scurtă istorie a lingvisticii* (társszerző Lucia Wald; 1961, 1965) című munkái is egyengették.

Gondozásában olyan nyelvtani munkák jelentek meg, mint a *Studii de gramatică* három kötete (1956, 1957, 1961), a *Formarea cuvintelor în limba română* négy kötete (1959, 1960, 1962, 1967), a *Gramatica limbii române* II. kiadása. Az irányításával készülő nagyobb méretű munka, a *Tratatul de formare a cuvintelor în limba română* első kötete a napokban jelent meg. Részletesen foglalkozhatnék a *Dicționarul limbii române* — a román nyelv nagy tezaurusza — felelős szerkesztői munkájáról, melyben Iorgu Iordan akadémikussal és Ion Coteanu professzorral osztozik.

Nem feladatomban most bibliográfiai számadást végezni, csupán tudományos munkásságának leglényegesebb, újat hozó vonásait kívántam vázolni. E summás kép nem lenne hézagatlan, s méltán hiányolnák az olvasók, ha nem állnék meg egy pillanatra működésének egy mindenki által ismert területénél. Al. Graur akadémikus igen tevékeny nyelv művele. Nevével a legkülönbözőbb kiadványokban találkozunk, s a tévé képernyőjén is rendszeresen megjelenik: rövid, világos válaszai nemcsak a nyelvhelyességi kérdésekben tanácsot vagy magyarázatot várók, de mindannyiunk számára tanulságosak.

Al. Graur, a már indulásakor haladó szellemű tudós a *Korunk* régi munkatársa. Nyilván nem véletlen, hogy a XV. évfolyam lapjait forgatva kétszer is találkozunk nevével. A *Mesterséges és természetes nyelv* (*Korunk*, 1940. 1) és *A mesterséges nyelvek bírálatához* (*Korunk*, 1940. 2) című cikkei nemcsak

ismereteket közöltek, hanem elvi álláspontot is tükröztek. Röviden: a folyóirat szerepéhez illeszkedtek.

Hetvenedik születésnapja alkalmából nemcsak mint a román nyelvtudomány új profiljának egyik kialakítóját, hanem mint a *Korunk* régi munkatársát is köszöntjük és további alkotó munkájához jó egészséget kívánunk. A következőkben a már említett *Tendințele actuale ale limbii române* című kötet bevezetőjéből közlünk egy elvi kérdésekben bővelkedő részletet.

Kelemen Béla

ALEXANDRU GRAUR

A ROMÁN NYELV FEJLŐDÉSÉNEK MAI TENDENCIÁI

Mit értek én tendencián? Úgy tartom, hogy a nyelv történetében, mint mindenütt a világon, léteznek törvények, a változásokat szabályokba lehet foglalni, lehet rendszerezni. Néha azt olvassuk, hogy ez és ez a törvény okozta a nyelvi változásokat. A megfogalmazás nem látszik helyesnek, mivel a törvény nem adja a változás okát, hanem csupán megállapítja annak bekövetkezését. A törvény lényeges kapcsolat két jelenség vagy ugyanazon jelenség két oldala között. Tényként állapítjuk meg, hogy mindenütt s minden körülmények között az éjszakára nappal következik, és ezt az igazságot megfogalmazhatjuk törvény formájában, de nem a törvény okozza, hogy a nappal és az éj egymást követik. Ugyanígy, ha egy nyelvi elemet két különböző szakaszban figyelünk meg, és azt tapasztaljuk, hogy szabályos változás történt, például a latin *h* hang eltűnt minden román szóból, ahol a latinban előfordult, vagy pedig a románban az egyszerű múlt első személyének *-ș (u)* végződését minden igénél a *-sei (pușu — pusei)* váltotta fel, akkor ezeket a változásokat törvényként fogalmazzuk meg, de a megfogalmazás nem foglalja magában e folyamatok okát.

Amint már mondtam, az újgrammatikusok megtalálták a fonetikai változások módját, de rendszerint egymástól elszigetelten vizsgálták, és nem mutattak rá arra, hogy gyakran ugyanaz a helyzet párhuzamos törvényekhez vezetett. Vegyünk egy példát. Már régen megállapították, hogy a románban *measa*-ból *masă*, a *leage*-ből pedig *lege* lett, hogy *tînăr/tineri*, *vinût/vineți* alakokban magánhangzó- és mássalhangzó-váltakozással van dolgunk, de az összes ilyen jellegű változások csoportosítását és a román mássalhangzók hangszín-korrelációja elméletének a megfogalmazását Emil Petrovici akadémikus csak napjainkban végezte el.

Számomra a tendencia a nyelv fejlődésének irányát, meg azokat az általános irányvonalakat jelenti, amelyek egy alacsonyabb rendű állapot-